

Perspectieven op verpleegkunde-onderwijs over overgewicht en leefstijl

Inventarisatie van wensen en behoeften
en implementatie van perspectieven

Rapport van het project Overgewicht & Leefstijl
in Zorgopleidingen

overgewicht & leefstijl in
Zorgopleidingen

Onderdeel van het Nationaal Preventieakkoord

Inhoud

1	Inleiding	3
2	Inzichten uit het veld	5
2.1	Perspectieven, wensen en behoeften van verpleegkundigen	
2.2	Het perspectief van PON-partners	
2.3	Perspectieven van de klankbordgroep	
2.4	Perspectieven, wensen en behoeften van docenten	
2.5	Perspectieven, wensen en behoeften van opleiders	
3	Werken naar implementatie	10
3.1	Verder ophelderen relevante taken en competenties	
3.2	Organisatorisch	
	Tips voor het inbedden van overgewicht en leefstijl in verpleegkunde-onderwijs	13

Colofon

Dit rapport is ontwikkeld vanuit het project Overgewicht & Leefstijl in Zorgopleidingen.

Het project wordt door Alliantie Voeding in de Zorg (AVZ), Partnerschap Overgewicht Nederland (PON) en Hogeschool Utrecht (HU) uitgevoerd, in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en maakt deel uit van het Nationaal Preventieakkoord (2018).

Regie en inhoud: Marieke Plas (PON), Nadia Botros (AVZ), Menrike Menkveld (AVZ), Liesbeth Haverkort (HU)

Vormgeving: Avancé Communicatie

Augustus 2021

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Perspectieven op verpleegkunde-onderwijs over overgewicht en leefstijl

Welke wensen en behoeften leven er?
Hoe implementeren we de perspectieven?

1 Inleiding

Door in te zetten op preventie en behandeling van overgewicht en obesitas kunnen veel voorkomende aandoeningen als diabetes type 2, hart- en vaatziekten, diverse vormen van kanker en gewrichtsklachten aanzienlijk worden teruggedrongen. Het voorkomen van overgewicht en obesitas veroorzaakt dus zowel voor het individu als de samenleving veel gezondheidswinst. Met het [Nationaal Preventieakkoord](#) zetten gemeentes, zorgaanbieders, patiëntenorganisaties, sportverenigingen en ondernemers zich in voor een substantiële vermindering van mensen met overgewicht en daarmee voor een gezonder Nederland.

Verpleegkundigen en artsen kunnen een grote bijdrage leveren aan de strijd tegen overgewicht en obesitas. Zij komen in contact met mensen uit alle lagen van de bevolking en bekleden daarom een belangrijke functie in het signaleren, bespreken en behandelen ervan. Toch is er in hun opleidingen weinig aandacht voor voeding, leefstijl en de vele andere factoren die bij het ontstaan en bestaan van overgewicht en obesitas kunnen meespelen. Alliantie Voeding in de Zorg (AVZ), Partnerschap Overgewicht Nederland (PON) en Hogeschool Utrecht (HU) zetten zich samen in om meer aandacht te krijgen voor overgewicht en leefstijl in de opleidingen geneeskunde en verpleegkunde.

Hierbij sluiten deze partners aan bij een aantal ontwikkelingen die gaande zijn in het onderwijs voor deze beroepsgroepen. Zo is er in het opleidingsprofiel voor de HBO-Verpleegkunde-opleiding, 'Bachelor Nursing 2020', bijvoorbeeld aandacht voor de rol van verpleegkundige als preventieve gezondheidsbevorderaar. Maar hoe maak je deze rol concreet in het curriculum? Wat moeten verpleegkundigen en artsen weten over dit onderwerp om in de toekomst hun werk goed uit te kunnen voeren? We zochten uit welke wensen/ ervaringen en behoeften er rond onderwijs over overgewicht leven bij artsen, verpleegkundigen, andere zorgprofessionals, stakeholders en docenten en wat hierover geschreven is in de literatuur. Daarop voortbouwend geven we handvatten voor onderwijsontwikkeling en implementatie. In dit overzicht richten we ons op de verpleegkunde-opleidingen (HBO & MBO). ●

Project Overgewicht & leefstijl in Zorgopleidingen

Alliantie Voeding in de Zorg, PON en HU geven een impuls om overgewicht en leefstijl in de curricula van de opleidingen verpleegkunde en geneeskunde in te bedden, in opdracht van het ministerie van VWS. Eén van de doelen is ervoor te zorgen dat in die curricula structureel aandacht komt voor:

- Voeding
- Beweging
- Ontspanning
- Samenwerking in de keten
- Brede blik op de achterliggende problematiek van obesitas

Deze aandacht is nodig zodat verpleegkundigen de kennis, vaardigheden en tools krijgen waarmee ze overgewicht en obesitas kunnen voorkomen. Lees [hier](#) meer over het project.

Wensen en behoeften

De wensen en behoeften met betrekking tot het verpleegkunde-onderwijs hebben we in kaart gebracht door middel van:

- Interviews met 70 verpleegkundigen (MBO en HBO), verspreid over het land en werkzaam in diverse settings
- Interviews met 40 verpleegkundeleraars van verschillende MBO- en HBO-opleidingen
- Gesprekken met PON-partners (diverse zorgprofessionals en patiëntvertegenwoordigers)
- Groepsgesprek met klankbordgroep (stakeholders)
- Netwerkgesprekken met managers verpleegkunde-onderwijs, partners onderwijspilots en branche-organisaties in het onderwijs
- Inventarisatie van wetenschappelijke literatuur en vakliteratuur

Zie [hier](#) welke organisaties betrokken zijn vanuit PON en de klankbordgroep.

'We spreken van overgewicht als de BMI (gewicht in kg gedeeld door de lengte in het kwadraat) boven de 25 ligt'

Overgewicht en obesitas

Overgewicht en obesitas veroorzaken ernstige problemen voor de volksgezondheid: na roken zorgen ze voor de hoogste incidentie van ziekten, zoals hart- en vaatziekten (15%), hartfalen (10%) en diabetes type 2 (40%) (NPA, 2018). Dit zorgt voor hoge maatschappelijke kosten, bijvoorbeeld door gezondheidszorg en arbeidsongeschiktheid. Ook de kwaliteit van leven kan verslechteren door overgewicht en obesitas. In 2020 had de helft van de volwassen Nederlanders overgewicht en 13% obesitas.

Overgewicht wordt vaak als overkoepelende term gebruikt voor overgewicht en obesitas. We spreken van overgewicht als de BMI (gewicht in kg gedeeld door de lengte in het kwadraat) boven de 25 ligt. Bij een BMI van boven de 30 is er sprake van obesitas. De Gezondheidsraad beschouwt obesitas als een chronische ziekte waarvoor behandeling nodig is. Om obesitas te voorkomen is preventie van belang. Ook in dit rapport kiezen we ervoor de term overgewicht te gebruiken, wanneer het gaat om overgewicht en obesitas.

2 Inzichten uit het veld

In dit hoofdstuk worden de bevindingen beschreven van gesprekken met verpleegkundigen, PON-partners, de klankbordgroep, docenten en opleiders. Alle partijen hebben een unieke kijk op de rol, taken en verantwoordelijkheden van verpleegkundigen en kunnen vanuit hun werkveld aangeven wat de wensen en behoeften zijn met betrekking tot overgewicht en leefstijl in verpleegkunde-onderwijs.

2.1 Perspectieven, wensen en behoeften van verpleegkundigen

Om de perspectieven, wensen en behoeften van verpleegkundigen in kaart te brengen zijn er in totaal 70 MBO- en HBO- verpleegkundigen geïnterviewd. Zij zijn werkzaam door heel het land en in diverse settings. In de interviews zijn hun ervaringen, behoeften en wensen uitgevraagd ten aanzien van het verpleegkunde-onderwijs en de rol van verpleegkundigen. Doordat zij dagelijks werken met patiënten met overgewicht en obesitas hebben zij een uniek perspectief op het onderwerp. Zij kunnen als geen ander aangeven wat zij ervaren bij hun patiënten en henzelf als professional.

Rollen en verantwoordelijkheden

Hoewel een groot deel van de geïnterviewde verpleegkundigen het als hun taak ziet om overgewicht bespreekbaar te maken, vertellen ze het gesprek hierover niet altijd aan te gaan. Verpleegkundigen ervaren kennistekort, spanning en/ of frustratie om hierover met de patiënt in gesprek te gaan. Tevens benoemen ze dat ze patiënten soms vroegtijdig doorverwijzen naar een fysiotherapeut of diëtist omdat ze zich onbekwaam voelen zelf adviezen te geven.

Kennis

Geïnterviewden geven aan dat zij enige kennis hebben op het gebied van voeding en bewegen in relatie tot overgewicht. Hun kennis over leefstijl en gezonde voeding en over de invloed van medicatie, psychische, fysieke en sociale factoren schiet volgens henzelf echter tekort, met name op het gebied van de obesogene omgeving, het belang van ontspanning en voldoende slaap en endocriene, neurologische en genetische factoren. Ze geven aan dat opleidingen op MBO- en HBO-niveau hier meer scholing over moeten aanbieden, naast voedingsleer, fysieke activiteit en andere leefstijlfactoren.

Gesprekstechnieken

Geïnterviewde verpleegkundigen geven aan het ingewikkeld te vinden om een gesprek over overgewicht en gedragsverandering te voeren omdat ze niet de juiste gesprekstechnieken beheersen en daardoor bijvoorbeeld stigmatiseren niet voldoende kunnen voorkomen. De complexiteit rondom het ontstaan en bestaan van overgewicht en het gebrek aan kennis hierover bemoeilijken het gesprek. Bovendien worden lage gezondheidsvaardigheden, lage sociaal- economische status (SES) van de patiënt en geringe of geen steun van familie en naasten als barrières genoemd om het gesprek aan te gaan. Ook staan de houding en het gedrag van de patiënt, voortkomende uit schaamte, weinig zelfvertrouwen en zelfreflectie, een goed gesprek in de weg. Verpleegkundigen geven aan dat opleidingen veel meer aandacht dienen te schenken aan (motiverende) gesprekstechnieken.

'Kennistekort kan leiden tot stigmatiseren van de persoon met overgewicht'

Interprofessionele samenwerking

Verpleegkundigen wensen meer kennis over interprofessionele samenwerking en doorverwijzen binnen de keten van zorgverleners rond overgewicht. Ze benoemen dat de samenwerking tussen de verschillende zorgprofessionals op dit moment niet altijd soepel verloopt en dat zij niet altijd weten naar wie en wanneer zij moeten doorverwijzen.

Organisatorische factoren

'Meer aandacht voor preventie in de opleiding is gewenst'

De verpleegkundigen benoemen tevens diverse organisatorische factoren die een goede behandeling van overgewicht in de weg staan. Frequent vertellen zij dat de prioriteit in de zorg bij curatieve patiëntenzorg ligt. Het huidige werkveld is nog te weinig ingesteld en ingericht op preventie. Naar de mening van de geïnterviewden ligt ook bij de opleidingen de focus vooral op behandelen van ziekte. Meer aandacht voor preventie in de opleiding is daarom gewenst. ●

2.2 Het perspectief van PON-partners

De perspectieven van diverse zorgprofessionals en patiëntvertegenwoordigers op de rol van verpleegkundigen bij preventie en behandeling van overgewicht zijn uitgevraagd middels diverse gesprekken. Vanuit hun ervaring in de samenwerking met verpleegkundigen geven ze aan welke aspecten meegenomen zouden moeten worden in het verpleegkunde-onderwijs. Deze PON-partners bestaan uit diëtisten, fysiotherapeuten, artsen, een psycholoog, een verpleegkundige/ leefstijlcoach en een patiëntvertegenwoordiger.

Rollen en verantwoordelijkheden van de verpleegkundige

Volgens PON-partners zien verpleegkundigen het vaak niet als hun taak om het met hun patiënten over leefstijl te hebben en over hun rol hierin is veelal geen consensus.

'Er is geen consensus over de rol van verpleegkundigen rondom overgewicht en leefstijl'

Volgens PON-partners is de rol van verpleegkundigen met name het signaleren of mensen zelf in staat zijn stappen te zetten of dat ze daarbij ondersteuning nodig hebben. Indien ze ondersteuning nodig hebben moeten verpleegkundigen weten wat zij zelf kunnen doen en naar welke professional zij kunnen doorverwijzen. Zowel de Zorgmodule Voeding als de Artsenwijzer Diëtetiek kunnen daarbij goed ingezet worden, omdat daarin duidelijk wordt wanneer een arts of verpleegkundige zelf aan de slag kan met het probleem en wanneer een diëtist ingeschakeld moet worden.

PON-partners geven aan dat verpleegkundigen een rolmodel kunnen zijn op het gebied van gezonde leefstijl. Hier dient dan wel meer aandacht voor te zijn in de opleiding van verpleegkundigen.

In de zorg voor mensen met overgewicht en obesitas is samenwerken met professionals van belang. In de opleiding is aandacht nodig voor expertise van andere beroepsgroepen en het interprofessioneel werken.

Leefstijl

PON-partners benoemen dat basiskennis met betrekking tot leefstijl moet worden ingebed in het verpleegkunde-onderwijs. Dit betreft de Richtlijnen Goede Voeding, de Nederlandse Norm Gezond Bewegen, informatie over stoppen met roken en adviezen voor slaap en schermtijd. Ook kennis over andere leefstijlfactoren als ontspanning en stress moet aan bod komen in het onderwijs en verpleegkundigen moeten toegang hebben tot goede en betrouwbare websites hierover.

Diëtisten kunnen lessen over voeding en leefstijl in relatie tot overgewicht verzorgen. Daarmee kunnen ze duidelijk maken hoe complex leefstijlverandering en het probleem van overgewicht is. Ook de rol van beweging dient voldoende behandeld te worden. Het is daarbij belangrijk dat er aandacht is voor een persoonsgerichte aanpak: er is geen 'one-size-fits-all'-oplossing.

In de opleiding moet er ook reflectie zijn op de eigen leefstijl en op gedragsverandering. Door hier actief mee aan de slag te gaan kunnen verpleegkundigen ervaren hoe moeilijk gedragsverandering kan zijn en wat valkuilen kunnen zijn.

Gesprekstechnieken

PON-partners benoemen dat er in de opleiding aandacht moet komen voor gedragsverandering en gesprekstechnieken, zoals motiverende gespreksvoering. Ze geven aan dat voor de persoon met overgewicht een respectvolle bejegening heel belangrijk is. In de opleiding moet hier aandacht voor zijn: hoe spreek je iemand aan? Welke woorden kun je daarbij gebruiken en hoe zet je patiëntvriendelijke termen in, om ervoor te zorgen dat de patiënt zich serieus genomen voelt. En dat helpt om het gesprek over overgewicht te voeren.

Kennis over achterliggende problematiek

Volgens PON-partners leren verpleegkundigen met name tijdens stages over overgewicht en de factoren die daarmee samenhangen. Daarmee is het afhankelijk van de stageplek en/ of de stagebegeleider of het onderwerp voldoende aan bod komt.

'Het probleem overgewicht en leefstijlverandering is complex'

Om de achterliggende problematiek bij overgewicht te kunnen achterhalen, is het dan ook nodig om in het onderwijs aandacht te hebben voor psychische, (psycho)pathologische en psychosociale factoren die samenhangen met de ontwikkeling ervan. Ook dient er aandacht te zijn voor dikmakende medicatie, genetische aspecten, comorbiditeit, gezondheidsvaardigheden en SES van patiënten. Dit verruimt het begrip en de kennis, vermindert het stigma van de patiënt en bevordert een juiste behandelindicatiestelling. PON-partners geven aan dat het boek *Vet belangrijk* van Mariëtte Boon en Liesbeth van Rossum een basisboek kan zijn voor de opleidingen om duidelijk te laten zien welke aspecten een rol spelen bij overgewicht en obesitas. Daarnaast benoemen PON-partners dat het belangrijk is onderwijs te geven over de juiste begeleiding na bariatrische chirurgie, omdat steeds meer mensen een dergelijke operatie ondergaan. ●

2.3 Perspectieven van de klankbordgroep

Het project Overgewicht en Leefstijl in Zorgopleidingen heeft een klankbordgroep, bestaande uit vertegenwoordigers van Arts en Leefstijl, CHE, JOGG, Kenniscentrum Sport en bewegen, Nederlands Jeugdinstituut, Pharos, Student & Leefstijl, V&VN, Federatie Medische Specialisten en Voedingscentrum. Hun perspectief op overgewicht en leefstijl in het verpleegkunde-onderwijs werd uitgevraagd door middel van netwerkgesprekken en groeps gesprekken tijdens klankbordgroepbijeenkomsten.

Onderwijs

De klankbordgroep vindt het belangrijk dat er in het verpleegkunde-onderwijs ingezet wordt op meer basiskennis over de leefstijlfactoren voeding, bewegen, slaap en ontspanning. Daarnaast moet er meer aandacht komen voor de achterliggende factoren bij overgewicht, zoals stress, genen, medicatie, sociale omgeving, psychische factoren, cultuur, gezondheidsvaardigheden en de obesogene omgeving. Hiermee wordt de kennis van verpleegkundigen en het begrip rond deze factoren verhoogd. Daarnaast moet er in het curriculum aandacht besteed worden aan het bespreekbaar maken van overgewicht en obesitas, bijvoorbeeld door onderwijs te geven over gespreksvaardigheden, bejegening en taboe doorbreken. De klankbordgroep noemt bovendien dat het begeleiden bij gedragsverandering of hiervoor doorverwijzen opgenomen moet worden in het onderwijs. Daarbij is het ook noodzakelijk dat er aandacht komt voor samenwerking tussen de zorg én het sociaal domein.

'Er moet meer aandacht komen voor de achterliggende factoren, zoals stress, medicatie en de obesogene omgeving'

'De rollen en verantwoordelijkheden van verpleegkundigen moeten in de opleiding verwerkt worden'

Organisatie van onderwijs

Leden van de klankbordgroep hebben aandachtspunten voor het optimaliseren van het onderwijs rond overgewicht en leefstijl. Ten eerste geven ze aan dat het belangrijk is dat binnen het onderwijs de aandacht van behandeling en zorgen voor naar preventie verschuift. Ten tweede moeten de rollen en verantwoordelijkheden van verpleegkundigen om overgewicht ter sprake te brengen verwerkt worden in de opleidingen. Ten derde moet er een leerlijn komen op het gebied van overgewicht en leefstijl zodat dit thema gedurende de gehele opleiding aan bod komt. Zo wordt dit onderwerp niet enkel behandeld in keuzevakken, maar wordt het onderdeel van de major van elke zorgopleiding. Het thema kan daarbij gekoppeld worden aan hoor- en werkcolleges over aandoeningen met een relatie met overgewicht, zoals diabetes en hart- en vaatziekten. Studenten kunnen tijdens hun stage opdrachten uitwerken over overgewicht, bewegen en gezonde voeding en bijkomende problematiek. De klankbordgroep benoemt dat het hierbij belangrijk is dat dit derde punt goed aansluit bij het opleidingsprofiel van verpleegkundigen op MBO- en HBO-niveau. De klankbordgroep benoemt dat het belangrijk is dat alle zorg- en welzijnsopleidingen voldoende tijd en aandacht besteden aan interprofessioneel werken.

Lees [hier](#) het verslag van de klankbordgroepbijeenkomst in 2020. ●

2.4 Perspectieven, wensen en behoeften van docenten

De perspectieven, wensen en behoeften van docenten verpleegkunde ten aanzien van overgewicht en leefstijl in het verpleegkunde-onderwijs werden uitgevraagd middels interviews met 40 verpleegkundedocenten van verschillende MBO- en HBO-opleidingen.

Kennis

Volgens docenten zijn net afgestudeerde verpleegkundigen momenteel niet optimaal toegerust om patiënten met overgewicht te begeleiden vanwege een gebrek aan kennis. Overgewicht krijgt nu te weinig aandacht in de opleiding verpleegkunde. Het komt vooral naar voren als risicofactor of bijkomend probleem bij andere ziektebeelden. Theorievakken waarin overgewicht en obesitas verweven zijn, zijn voornamelijk anatomie, fysiologie, pathologie, klinisch redeneren, basiszorg en voorlichting en advies. Thematisch wordt overgewicht besproken bij spijsvertering en hart- en vaatziekten. De verschillende oorzaken komen te weinig naar voren.

'Overgewicht krijgt te weinig aandacht'

De docenten verpleegkunde geven aan zelf ook een kennistekort te hebben over overgewicht. Daarmee hebben ze onvoldoende besef van urgentie om dit thema bespreekbaar te maken. Ze hebben behoefte aan bij- of nascholing met daarbij aandacht voor recente richtlijnen, oorzaken en psychische gevolgen van overgewicht.

Onderwijs

Om meer kennis bij docenten en studenten te ontwikkelen is er behoefte aan geschikt lesmateriaal, waaronder casuïstiek, een extra hoofdstuk over overgewicht als aanvulling op de lesboeken, meer afbeeldingen van mensen met overgewicht of obesitas in lesboeken, posters en zwaardere oefenpoppen. Tijdens praktijklessen, waar bijvoorbeeld communicatievaardigheden worden geoefend, kunnen studenten ook oefenen met mensen met overgewicht en aan de slag met motiverende gesprekstechnieken. Daarnaast wordt aangegeven dat er behoefte is aan gastlessen door diëtisten, fysiotherapeuten en artsen.

Leefstijl

Docenten ervaren overgewicht als een gevoelig onderwerp, omdat ook veel docenten en studenten met dit probleem kampen. Bovendien wordt de ongezonde leefstijl van studenten als een belemmering ervaren om erover in gesprek te gaan. Om meer aandacht te krijgen voor overgewicht in het onderwijs geven docenten aan te willen starten met de leefstijl van de studenten. Sommige opleidingen zijn hier al mee bezig door bijvoorbeeld gebruik te maken van www.testjeleefstijl.nl. ●

2.5 Perspectieven, wensen en behoeften van opleiders.

Om de perspectieven, wensen en behoeften van opleiders in kaart te brengen zijn er netwerkgesprekken gevoerd met de opleiders en managers van zeven MBO- en acht HBO verpleegkunde-opleidingen. Ook zijn er gesprekken geweest met practoraten, het Landelijk Overleg Opleidingen Verpleegkunde en de MBO-raad Zorg, Welzijn en Sport.

Uitdagingen voor implementatie

'Voedings- en leefstijlonderwijs past niet in het huidige opleidingsbeleid gericht op curatieve zorg'

Opleiders van sommige verpleegkunde-opleidingen missen erkenning van het belang van voeding en leefstijl in relatie tot gezondheid en ziekte vanuit het management. Ook geven opleiders aan dat het curriculum overvol is. Bij grote opleidingen zijn er bovendien organisatorische uitdagingen om de opleiding goed vorm te geven en de docenten hierin mee te krijgen. Dit remt innovatie in leefstijlonderwijs en belemmert de ontwikkeling van een structurele leerlijn binnen het onderwijs. Van sommige opleidingen geven docenten aan dat zij zich binnen het voedings- en leefstijlonderwijs willen richten op het voorkomen en verminderen van ziekte, maar dat dit niet naadloos aansluit op het huidige opleidingsbeleid waar aandacht voor behandeling van ziekte nog de norm is.

Competenties van de docenten

'Bij- en nascholing van docenten is noodzakelijk'

Een deel van de opleidingen acht het docententeam competent met betrekking tot de kennis over factoren die een rol spelen bij het ontstaan van overgewicht. Andere opleidingen geven aan dat docenten behoefte hebben aan kennisverdieping en -verbreding over de rol van voeding, bewegen, slaapttekort, psychische en sociale factoren, genetische factoren, obesogene omgeving en dikmakende medicatie rond overgewicht en obesitas. Zij achten bij- en nascholing van de docenten noodzakelijk alvorens het onderwijs daadwerkelijk te kunnen geven. Opleiders geven aan dat studenten de docent als rolmodel kunnen zien. Het is dus van belang wat de docent uitdraagt ten aanzien van voeding, fysieke activiteiten en de overige leefstijlfactoren. Een aantal opleidingen geeft aan dat sommige docenten deze voorbeeldfunctie niet omarmen. Het is noodzakelijk dat deze docenten meer bewustzijn ten aanzien van deze rol krijgen.

Inbedding in het onderwijs

Opleidingen die werken aan het inbedden van overgewicht en leefstijl in het curriculum vragen hulp bij de opzet en toetsing van het onderwijs. Er is behoefte aan onderwijsmateriaal (bijvoorbeeld een digitale omgeving met opdrachten) en aan samen optrekken in het bepalen van het na te streven eindniveau en de diepgang van het onderwijs. Een deel van de opleidingen is op dit moment bezig met het herschrijven van het curriculum en heeft behoefte aan ondersteuning om het onderwijs rond leefstijl structureel, langdurig en bij voorkeur in alle jaren van de opleiding in te bedden. Ze zien kansen om thema's rondom overgewicht, voeding en leefstijl aan te haken bij bestaand onderwijs, bijvoorbeeld in casuïstiek, praktijkopdrachten en werkcolleges en als onderdeel bij interprofessioneel werken. ●

3 Werken naar implementatie

3.1 Verder ophelderen relevante taken en competenties

Uit verschillende gesprekken en andere bronnen (literatuur, rapporten) komt naar voren dat het onduidelijk is wat de taken en verantwoordelijkheden zijn van verpleegkundigen ten aanzien van overgewicht en leefstijl. Hoewel er vanuit verschillende kanten wordt aangegeven dat er meer aandacht moet zijn voor preventie, voeding en leefstijl, is het in de praktijk nog onduidelijk hoe die rol moet worden ingevuld en aansluit bij de CanMEDS.

CanMEDS

De Canadian Medical Education Directions for Specialists (CanMEDS) beschrijven zeven competentiegebieden voor zorgprofessionals. Daarbinnen wordt uitgelegd wat er onder die gebieden wordt verstaan. De CanMEDS zijn landelijk vastgesteld en behoren tot het beroepsprofiel.

Vakinhoudelijk handelen

Het ontwikkelen van competenties op het gebied van zorgverlening aan patiënten, cliënten of bewoners.

Voorbeelden: anatomie/ fysiologie, ziektebeelden en beperkingen, verpleegkundige diagnostiek, farmacologie, psychologie en psychiatrie, zelfmanagement, ondersteuning en begeleiding, preventie, interventies, voorbehouden en risicovolle handelingen, zorgleefplan, hulp- en ondersteuningsmiddelen en verpleegtechnieken.

Communicatie

Het ontwikkelen van competenties op het gebied van communicatie met patiënten, cliënten of bewoners.

Voorbeelden: gesprekstechnieken, theoretische communicatie, gedragsbeïnvloeding, motivatie, empowerment, gebruik van ICT en sociale media.

Samenwerking

Het ontwikkelen van competenties op het gebied van samenwerking met patiënten, cliënten of bewoners, zorgverleners en zorginstellingen.

Voorbeelden: ketenzorg, verslaglegging en overdracht, ondersteuning mantelzorg, multidisciplinaire samenwerking en groepsdynamica.

Kennis & wetenschap

Het ontwikkelen van competenties om te kunnen reflecteren op deskundigheid en de onderbouwing van het handelen.

Voorbeelden: onderzoeksmethodiek, toepassing van wetenschap, praktijkonderzoek, evidence based practice en feedback.

Maatschappelijk handelen

Het ontwikkelen van competenties op het gebied van de maatschappelijke context en het bevorderen van gezondheid.

Voorbeelden: preventie, culturele achtergronden, sociale netwerken, leefstijlbevordering, voorlichting en bemoeizorg.

Organisatie

Het ontwikkelen van competenties over de wijze waarop zorg wordt georganiseerd.

Voorbeelden: organisatiekunde, kleinschalige woonvormen, betaalbaarheid van de zorg, coördinatie en continuïteit, indicatiestelling, zorg op afstand, patiëntveiligheid en werkklimaat.

Professionaliteit & kwaliteit

Het ontwikkelen van competenties op het gebied van de professionele standaard en kwaliteitsborging.

Voorbeelden: wet- en regelgeving, beroepscode, beroepsprofielen, standaarden en richtlijnen, protocollen, beroepsvereniging, beroepsimago, kwaliteitsregistratie en kwaliteitssystemen.

Uit gesprekken en literatuur wordt duidelijk welke verpleegkundige taken rondom overgewicht en leefstijl passen bij de CanMEDS:

Vakinhoudelijk handelen

Het begeleiden van patiënten bij overgewicht, preventie van chronische ziekten met individuele voedings- en leefstijladviezen

Communicatie

Signaleren en het gesprek aangaan met de patiënt (en diens naasten) over (preventie van) overgewicht en obesitas en leefstijl

Samenwerking

Het samenwerken met en doorverwijzen naar andere professionals die zich bezig houden met voeding en leefstijl

Kennis en wetenschap

Wetenschappelijk bijdragen aan uitvoer en verbeteren van de preventie en behandeling van overgewicht, d.m.v. onderzoek, onderwijs en evidence-based handelen

Maatschappelijk handelen

Bijdragen aan een gezond voedings- en leefstijlbeleid binnen en buiten de eigen organisatie

Bronnen: (Verest, De Groot, & De Veer, 2019) (Zuidema-Cazemier, 2014). (DiMaria-Ghalili, et al., 2014) (Maurits, E, & Francke, 2015) (Verest, De Groot, & De Veer, 2019) (Kris-Etherton, et al., 2014) (Nederlands Huisartsen Genootschap, NHG-Zorgmodules Leefstijl, 2015)

3.2 Organisatorisch

Het inbedden van overgewicht en leefstijl kan de processen van onderwijsvernieuwing volgen zoals beschreven door Fullan (2007). Daarbij dient rekening te worden gehouden met de volgende aspecten:

Inhoudelijke voorwaarden voor goed leefstijlonderwijs:

- Ontwikkel een gestructureerd curriculum
- Zorg voor voldoende expertise bij docenten. Voedings- en leefstijlexperts kunnen gastlessen verzorgen voor specifieke kennis
- Implementeer overgewicht- en leefstijlonderwijs in alle jaren van de opleiding
- Specificeer onderwerpen rond het thema binnen de Body of Knowledge and Skills (BoKS) en vorm ze om tot competenties die optimaal aansluiten bij de beroepstaken van de verpleegkundige
- Richt toetsing en leeractiviteiten in het onderwijs in om de leerdoelen te behalen

Organisatorische voorwaarden voor goed leefstijlonderwijs:

- Curriculumcommissie borgt leefstijlonderwijs
- Identificeer en *tackle* barrières binnen de opleiding
- Zorg voor een goede bekostiging
- Krijg een mandaat van de opleidingsdirectie om het leefstijlonderwijs in te bedden
- Zorg voor een positieve houding bij blok-coördinatoren en onderwijmakers

Competenties van de verpleegkundige op het gebied van overgewicht en leefstijl:

- Consensus binnen de opleidingen over het niveau van de kennis en inhoud van het onderwijs. De opleidingen dienen, bij voorkeur gezamenlijk, te komen met een beschrijving van de te behalen eindcompetenties
- Consensus over hoe het overgewicht- en leefstijlonderwijs het beste gegeven kan worden. De opleidingen dienen, bij voorkeur gezamenlijk, te komen tot afspraken door wie het onderwijs het beste kan worden verzorgd in termen van tijd en kwaliteit

Bronnen: (Association of American Medical Colleges, 2007), (Ball, et al., 2014), (Crowley, Ball, & Hiddink, 2019), (Ball, et al., 2014), (Burch, Crowley, Laur, Ray, & Ball, 2017), (Cuerda, et al., 2019), (Cuerda, M, & Van Gossum, 2017), (DiMaria-Ghalili, et al., 2013), (Friedman, et al., 2010), (Kris-Etherton, et al., 2014), (Kushner, et al., 2014), (Laur, et al., 2016), (Metcalf, Rossie, Stokes, & Tanner, 2017), (Mogre, Stevens, Aryee, Anthony, & Scherpbier, 2018), (Van der Pol, Hacvoort, & Laan, 2020), (De Vries & De Weijer, 2020). (Van den Boomgaard, 2019). (Groenendijk-Van Woudenbergh, Ten Cate, & Ettema, 2019); (Foendoe Aubel, 2019). Gesprekken met opleiders en klankbordgroep.

Tips voor het inbedden van overgewicht en leefstijl in verpleegkunde-onderwijs

In dit rapport signaleren we diverse problemen en behoeften die leiden tot de volgende tips:

1 Speel in op kennishiaten

- van docenten, verpleegkundigen en verpleegkundigen in opleiding
- t.a.v. achterliggende factoren en oorzaken rondom het bestaan en ontstaan van overgewicht en obesitas
- t.a.v. gezonde voeding, voldoende beweging, ontspanning, slaap

2 Ontwikkel vaardigheden

- bij docenten, verpleegkundigen en verpleegkundigen in opleiding
- t.a.v. (motiverende) gesprekstechnieken, begeleiden bij gedragsveranderingen en interprofessioneel werken

3 Speel in op houding

- van docenten, verpleegkundigen en verpleegkundigen in opleiding
- heb aandacht voor de complexiteit van overgewicht en leefstijl
- heb aandacht voor stigmatisering en bejegening
- kijk breder dan leefstijl, gewicht en voeding
- heb aandacht voor de eigen leefstijl als docent en verpleegkundige (in opleiding)

4 Pas het beroepsprofiel van de verpleegkundige aan

- definieer de rollen, taken en verantwoordelijkheden van de verpleegkundige rondom preventie en behandeling van overgewicht

5 Pas (organisatie van) de opleiding aan

- heb meer oog voor preventie, ook als onderdeel van de curatieve zorg
- verzorg scholing over samenwerking met en doorverwijzing naar andere zorgprofessionals
- geef praktijklessen over signalering en gespreksvoering
- sluit aan bij bestaande vakken
- gebruik beschikbaar materiaal en/of ontwikkel onderwijsmateriaal rondom de kennishiaten van punt 1
- verzorg scholing/ gastlessen door diëtisten, fysiotherapeuten, artsen en ervaringsdeskundigen
- zet bij management van opleidingen en docenten in op bewustwording van de ernst van overgewicht
- start onderwijs met aandacht voor eigen leefstijl

Lekker gezond!

Wil je weten hoe fit jij bent? Doe de test op:

www.testjeleefstijl.nl

Dankwoord

Onze dank gaat uit naar alle betrokkenen van de verpleegkunde-opleidingen. Hun inbreng was inspirerend en van grote waarde. Dank ook aan de organisaties die deelnemen aan de klankbordgroep, die deelnemen aan de PON-werkgroep en die betrokken zijn bij onderwijspilots. Jullie expertise en suggesties hebben bijgedragen aan deze perspectieven op het verpleegkunde-onderwijs over overgewicht en leefstijl. Bedankt, studenten van Hogeschool Utrecht voor het onderzoek bij verpleegkundigen en docenten.

Klankbordgroep

jongeren op
gezond gewicht

eerlijk over eten
Voedingscentrum

PON-partners werkgroep

Nederlandse
Vereniging van **Diëtisten**

NASO
(The Netherlands Association
for the Study of Obesity)

Contact

St. Alliantie Voeding in de Zorg
Postbus 9025
6710 HN Ede
T 0318-435484
info@alliantievoeding.nl
KvK 09 2022 69

Overgewicht & Leefstijl in zorgopleidingen is een project van Alliantie Voeding in de Zorg en wordt uitgevoerd met Partnerschap Overgewicht Nederland en Hogeschool Utrecht.

overgewicht & leefstijl in
Zorgopleidingen

Onderdeel van het Nationaal Preventieakkoord